

Begijnstraatje en Stoofstraat

Deze twee vlakbij elkaar gelegen straten vormen korte verbindingen tussen de Postelstraat en de Snelstraat. Om te beginnen iets over het Begijnstraatje. Het zal de meeste lezers bekend zijn, dat hét begijnhof van 's-Hertogenbosch op de plaats lag waar nu de Parade is.¹ Hoe komt dan het Begijnstraatje, dat toch ver van de Parade ligt, aan zijn naam? Heel simpel: omdat er nóg een begijnhof was, het zogenaamd Klein Begijnhof. Het was niet echt klein, maar wel kleiner dan dat bij de Sint-Jan. Het besloeg het hele huidige Begijnstraatje met de aanliggende percelen aan weerskanten. Wat we erover weten is grotendeels het resultaat van opgravingen in de jaren 2002 en 2003 en de daaraan als voorbereiding voorafgegane zoektocht in schriftelijke bronnen. Beide hebben interessante gegevens opgeleverd.²

Een heel ander verhaal valt te vertellen over de Stoofstraat, de straat die de laatste jaren zo vaak in het nieuws was vanwege krakers, al of niet afgekeurde bouwplannen en ander ongerief. Een oudere naam van deze straat was Koffermekers (=makers)straat of kortweg Koffersstraat: 'in die Coffermekerstraet anders genaamd die Stoefstraet'; ook kwam de benaming 'land van Huesden (Heusden)' voor: 'dlant van Huesden anders genaamd die Stoefstraet'.³ De oudste vermelding van de naam Stoofstraat die ik vond, dateert van 3 oktober 1454 en wordt spoedig daarop gevolgd door andere.⁴ Er is overigens in Den Bosch nog een andere straat geweest met dezelfde naam: het 'cleen stove straetken', 'after (achter) die cleyn Tollen Brug straet', waar op 22 oktober 1439 Hendrik van Schoor en zijn vrouw

Een zonnige voorjaarsdag in 1951. Het Begijnstraatje, gezien vanuit de Snelstraat. (Foto: Stadsarchief)

Heilwych in hun huisje hun testament lieten opmaken.⁵

Onze Stoofstraat is genoemd naar een stoof of stove. Misschien hebben ouderen onder ons nog de voetwarmertjes van hun grootouders gekend, die stoof heetten: voetenbankjes in de vorm van een soort kastje, van boven opengevoerd, waarbinnen een ijzeren test met vurige kolen stond. Deze stoven waren soms ook in kerken voor een paar centen te huur bij de stovenvrouw. Deze betekenis is hier echter niet aan de orde. In het Middelnederlands kon stoof betekenen: verwarmd of verwarmbaar vertrek, oven voor de bereiding of bewerking van bepaalde stoffen, en badhuis. Vergelijk de verwante woorden Weinstube (wijnlokaal) in het Duits en stufa

(kachel) in het Italiaans. In de middeleeuwse steden waren meestal verschillende stoven, vaak apart voor mannen en voor vrouwen. In sommige badhuizen kon men ook iets drinken en eten en soms waren ze tevens logement. En er waren stoven waar ronduit het oudste beroep ter wereld werd uitgeoefend. Dit was dus niet perse het geval, maar als de laat-middeleeuwse Brugse dichter Cornelis Everaert schrijft: 'Sommijds met vrouwen om den geest te verfraaie (op te vrolijken), pleeg ik in de stove meest te labaaiene (smullen)', dan denk ik toch dat hij een bor-

De Stoofstraat gezien vanuit de Postelstraat, 1969. (Foto: Stadsarchief, collectie Roelands)

deel op het oog heeft.⁶ Hoe het in de Bossche Stoofstraat gesteld was met ‘het erf en de stoof van Geertruyt Sweders’⁷ weten we niet. In de Bossche protocollen tot 1500 wordt nog wel vaker een stoof genoemd, maar ook over de aard daarvan komen we niets te weten. Maar er is een andere bron die wél duidelijk wijst op seksueel vertier op commerciële basis in de Stoofstraat.⁸ Hoogschout Jacob van Brecht klaagde een zekere Marij, dochter van Goijart Peters de Cus-tere aan wegens overspel met diverse personen en het in haar huis in de Stoofstraat ‘bij nachten en ontij’ ontvangen van gehuwde mannen en vrouwen en anderen. De eis van de hoogschout was niet mis: dat zij zonder verhullende hoofdbedekking, dus herkenbaar, voor het gerecht zou verschijnen en daar God en de Justitie om genade zou smeken; dat zij van-

daar door de scherprechter en twee gerechtsdienaars publiekelijk naar het schavot zou worden gebracht, op haar kosten opgesteld op de gebruikelijke plaats, en dat zij daar zou blijven staan van 10 tot 12 uur, met op haar borst de tekst gespeld, met grote letters: dit is een vuile, onnutte en schandelijke overspelige; dat zij daarna zou worden gegeseld, de stad uitgeleid en voorgoed verbannen uit de stad en haar Vrijdom; bovendien zou ze nog een boete moeten betalen van 200 Carolusgulden, ten bate van de Sint-Jan en van de koning, ieder voor de helft. Helaas is het vonnis niet bekend, evenmin als de datum van dit gebeuren; we weten alleen dat Van Brecht hoogschout was van 1558 tot 1599. Zo waren ooit vrouwen de meest prominente bewoners van dit buurtje, die van het Begijnstraatje en die van de Stoofstraat, twee uitersten, elkaars tegenwicht. Er zijn veel plaatsen in het Nederlandse taalgebied die nog een Stoofstraat hebben. Een van de

bekendste is wellicht die van Brussel (in het Frans vertaald als Rue de l’Etuve), vlak bij de Grote Markt en het Manneke Pis. In havenplaatsen kan de Stoofstraat ook betrekking hebben op een vroegere teerstoof, een ketel waar pek bereid of opgewarmd werd waarmee touwen en zeilen van schepen werden geprepareerd of de scheepswanden waterdicht gemaakt. Onze wereldberoemde landgenoot Desiderius Erasmus is waarschijnlijk in Rotterdam in een Stoofsteeg geboren is maar er is alle kans dat deze naam komt van een teerstoof.⁹

Noten

- 1 Zie mijn ‘Parade en Cavaleriestraat’ in *Bossche Bladen* 6 (2004) nr. 3.
- 2 Zie hiervoor: M. de Bruijn en R. Jayasena, ‘Het Klein Begijnhof was niet klein. Opgravingen aan de Snellestraat’, in: *Bossche Bladen* 5 (2003) nr. 2, 45-48.
- 3 Bossche schepenprotocollen, respectievelijk R 1247 f 487, 24 september 1478, en R 1255 f 368vo, 20 december 1485 (fiches Smulders).
- 4 R 1225, f 144.
- 5 Regesten van oorkonden in het Archief van de Tafel van de H. Geest van ‘s-Hertogenbosch, door T. Kappelhof, dl. VIII, regest nr. 1995.
- 6 Zie het *Middelnederlandsch Woordenboek* van E. Verwijs en J. Verdam, dl. 7 (1912) onder ‘stove’ en het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, dl. 15 (1940) onder ‘stoof’.
- 7 R 1237 f 154 verso, 11 februari 1468.
- 8 Criminele procesdossiers, R 140-40. Met dank aan de redactieleden die mij hierop attendeerden.
- 9 J. Okkema (red.), *De straatnamen van Rotterdam* (Rotterdam 1992), blz. 214 en 560.